

Шевчук Антон Михайлович

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ЗУНУ, м. Тернопіль

Рибак Олександр Володимирович

студент гр. ФФАм-21, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Управління податковими ризиками є актуальним питанням для теорії і практики податкової справи, адже своєчасне виявлення, попередження, уникнення та подолання наслідків проявів податкових ризиків дозволить мінімізувати втрати державного бюджету та втрати прибутковості суб'єктів бізнесу. Тому розгляд концептуальних засад податкового ризик-менеджменту є важливим з точки зору формування системи управління податковими ризиками на макро- і мікроекономічному рівнях.

Концепція податкового ризик-менеджменту, як вихідна теорія управління податковими ризиками, включає п'ять етапів [1].

Перший етап – планування. Він включає вибір найбільш оптимальних податкових відносин і систем оподаткування виходячи з здійснюваних видів діяльності. Процес планування податкових ризиків має різні цілі для держави та для бізнесу. Якщо для держави основна мета планування податкових ризиків – це не допустити зниження податкових надходжень до бюджету всіх рівнів, то для підприємства ціль полягає у визначенні методів мінімізації податкових зобов'язань.

Методи планування податкових ризиків дозволяють зменшувати податкове навантаження підприємства законним шляхом, використовуючи податкове законодавство та бухгалтерську документацію для прийняття відповідних рішень, розумно використовуючи як внутрішню, так і зовнішню інформацію.

Планування може бути стратегічним, тобто на довгостроковий період, що доцільно при стабільних економічних умовах розвитку ринку. В сучасних умовах найбільше застосування отримало тактичне поточне планування, яке дозволяє оперативно реагувати на ризики та загрози на макроекономічному рівні та рівні окремого підприємства.

Другий етап – ідентифікація, тобто розпізнавання і визначення ознак, видів та групи податкових ризиків, здатних впливати на оптимізацію оподаткування, докладний їх опис (причина, місце, час, умови, спосіб і т. д.).

Кожна група податкових ризиків є індивідуальною і характеризується певною сукупністю щодо стійких ознак, що дає можливість їх ідентифікації для встановлення можливості настання негативних наслідків. В основі ідентифікації податкових ризиків можуть бути визначені такі закономірності:

– виникнення податкових ризиків як результату будь-якого діяння (дії чи бездіяльності) учасників податкових відносин, тобто держави чи платників податків;

– використання ідентифікації податкових ризиків для встановлення об'єктивних наслідків, які можуть бути позитивними та негативними;

– ідентифікація податкових ризиків є одним із засобів збору інформації, що відображає форму та повноту змісту економічних взаємин у податковій сфері, які можна розділити на три види: інформація про суб'єкт господарювання (галузь, вид діяльності, розмір тощо); інформація про використання будь-якої системи оподаткування, різних податкових схем оптимізації, подрібнень бізнесу, створення дочірніх фірм тощо; інформація про наслідки податкових ризиків (податкові суперечки, судові провадження).

Третій етап – оцінка ризиків. Це кількісна та якісна характеристика позитивних негативних наслідків. Основним методом оцінки податкових ризиків є системний аналіз, який дозволяє визначити ступінь та масштаби впливу, а також результати наслідків податкових ризиків у різних вимірах.

Для деяких груп податкових ризиків можливі прогнозування та оцінка певних проблем у податковій сфері, пов'язаних із зміною видів діяльності, переходом на іншу систему оподаткування та виконанням податкових зобов'язань. Фактично, це превентивний спосіб оцінки податкового ризику, що дозволяє прорахувати економічну ефективність.

Четвертий етап – вибір методів впливу. Це визначення найефективніших методів впливу на ризики для мінімізації негативних наслідків ризикових подій. Для податкових ризиків доцільно виділити такі методи: ухилення, локалізації, передачі та моніторингу ризиків.

Ухилення від податкових ризиків передбачає вибір певної системи оподаткування та відмову від застосування податкових оптимізацій та податкових схем з метою зменшення ймовірності настання негативних наслідків. Одним із сучасних способів ухилення від податкових ризиків є передача ведення податкового обліку та звітності до аутсорсингової компанії, яка бере на себе всі ризики, пов'язані з обчисленням та сплатою податків та зборів.

Як відомо, бізнес не може існувати без бухгалтерського та податкового обліків, які є досить об'ємними та складними процесами, що потребують підвищеної уваги, значного часу, кваліфікованих кадрів та фінансових коштів. Тому організації, які хочуть мінімізувати податкові і бухгалтерські ризики, можуть передати ці функції спеціалізованим організаціям, які будуть здійснювати всі операції щодо управління податковими ризиками.

Як показує практика, передача податкового обліку та бухгалтерії на аутсорсинг здійснюється в основному невеликими та середніми вітчизняними компаніями, а також новоствореними організаціями, організаціями з сезонним характером робіт, а також багатопрофільними фірмами, для яких утримання в штаті бухгалтерів – дороге задоволення. У таких випадках залучення аутсорсингової компанії сприяє скороченню витрат на ведення бухгалтерського та податкового обліків, придбання сучасних бухгалтерських та податкових програм, збільшує якість податкової та бухгалтерської інформації, дозволяє концентрувати увагу підприємців на своїй основній діяльності та практично повністю усуває податкові ризики.

Наприклад, у Франції існує державна організація допомоги зі сплати податків. Діяльність цієї організації поширюється на підприємства малого та середнього бізнесу. Її завдання полягає в тому, щоб надавати максимальну допомогу підприємцям у сфері податкового планування та сплати податків. Співробітники організації ведуть податковий облік, заповнюють податкові декларації, здають податкову звітність, інформують про зміни у податковому законодавстві, загалом роблять все, щоб цивілізованими методами забезпечити податкову безпеку держави та бізнесу.

У той же час багато підприємців надають перевагу фахівцям власної бухгалтерії, боячись відкривати стороннім особам відомості про свою комерційну діяльність та про її фінансовий стан. Крім того, підлеглого бухгалтера можна змусити зробити все можливе і неможливе, щоби підприємство заплатило до бюджету мінімальні платежі, а податкові органи не виявили порушень і не пред'явили претензій. Уся відповідальність таких ризиків лежить на бухгалтері. З аутсорсингової фірми цього не вимагатимеш, що гарантує дотримання законодавства і правильного обчислення податків до бюджету.

Метод використання податкового аутсорсингу дозволяє здійснювати високопрофесійне та якісне ведення бухгалтерського та податкового обліків та звітності для підприємств, у тому числі:

- розробку облікової політики з метою оподаткування; підготовку та оформлення первинної документації з господарських операцій;
- формування податкових реєстрів;
- складання бухгалтерської та податкової звітності;
- подання звітності до податкової інспекції, позабюджетних фондів, органів статистики;
- надання консультаційних послуг;
- подання інтересів організації-замовника у податкових органах, позабюджетних фондах, інших організаціях та установах, пов'язаних з виконанням обов'язків щодо ведення бухгалтерського та податкового обліків;
- надання пояснень з приводу бухгалтерської та податкової звітності, у тому числі під час виїзних та камеральних податкових перевірок, проведення звірок, отримання довідок тощо;
- прийом на своїй території різних перевірок з податкової інспекції та позабюджетних фондів;
- зберігання архіву документів організації-замовника, у тому числі після закінчення податкового періоду або після припинення строку дії договору;
- подання інформації щодо запитів організації-замовника, податкових органів та інших зацікавлених осіб.

Локалізація ризиків передбачає виділення найбільш небезпечних ділянок у застосовуваній системі оподаткування для посилення контролю та зниження рівня ризику.

Локалізацію податкових ризиків можна зробити шляхом створення окремої венчурної структури у вигляді малого підприємства або індивідуального підприємця, яка прийме на себе фінансові потоки або певні види діяльності,

пов'язані з ризикованою системою оподаткування та впровадженням податкової оптимізації з метою забезпечення податкової безпеки основної компанії.

Локалізація податкових ризиків добре проявляється при дробленні великого бізнесу на дрібні взаємопов'язані компанії, що застосовують різні системи оподаткування, що дозволяють мінімізувати податкові платежі до бюджету.

Передача ризику здійснюється шляхом покладання відповідальності за настання небажаних наслідків на третіх осіб – аудиторську компанію, страхову організацію на основі укладання відповідних цивільно-правових договорів. Доцільність такого способу необхідно прорахувати за рівнем здійснених витрат (витрат) на запобігання податковим ризикам.

Моніторинг податкових ризиків передбачає постійне спостереження за повнотою та своєчасністю перерахування податкових платежів, проведення аналізу суми нарахованих та сплачених податкових платежів, їх динаміки для виявлення певних тенденцій. Це, наприклад, зниження податкового навантаження на підприємстві за співвідношенням суми сплачених податків і виручки нижче за середньогалузевий рівень, здійснення організацією фінансово-господарської діяльності зі збитком протягом двох і більше років, що випереджає темп зростання витрат над темпом зростання доходів від реалізації товарів (робіт, послуг), виплата середньомісячної зарплати на одного працівника нижче середнього рівня в галузі та інші критерії самостійної оцінки ризиків платників податків, які використовуються податковими органами у процесі відбору об'єктів для проведення виїзних податкових перевірок.

Під час проведення моніторингу необхідно враховувати постійне оновлення та зміну податкової нормативно-законодавчої бази. Діяльність моніторингу податкових ризиків залежить чітко визначених об'єктів та суб'єктів спостереження; від якості та кількості інформації, що надходить; від джерел та каналів інформації.

При виборі методів впливу на ризик важливо визначитися з механізмом для більш точного виявлення та зниження ступеня ймовірності ризику, наслідки від якого необхідно мінімізувати. Деякі автори пропонують такі методи управління податковими ризиками, як метод додаткового документального підтвердження, метод судового прецеденту, метод податкової «подушки безпеки».

П'ятий етап – контроль та коригування. Це останній етап управління податковими ризиками, який полягає у визначенні відхилення фактичних податкових показників та показників фінансово-господарської діяльності від запланованих, поточного періоду від аналогічних показників за попередні періоди, а також у виявленні обставин, які можуть змінити ступінь ймовірності ризику.

Контроль за часом буває попередній, поточний та наступний. По відношенню до об'єкта контроль у системі управління ризиками може бути внутрішнім — на рівні підприємства, і зовнішнім — з боку податкових органів.

Наявність контрольних механізмів дозволяє скоригувати оперативні та стратегічні плани, розробити основні методи управління ризиками та оцінити ефективність управління з оптимізації податкових ризиків з метою забезпечення

податкової безпеки на макро- і мікроекономічних рівнях. Контроль рівня податкових ризиків передбачає створення певних резервів, які зможуть компенсувати матеріальні втрати або коригувати їх розміри за можливих несприятливих наслідків.

Таким чином, ефективність управління податковими ризиками є основним механізмом забезпечення податкової безпеки, яке не гарантує повної ліквідації ризиків у системі податкових відносин, але дозволяє знизити ймовірність настання несприятливих наслідків для держави, суспільства і бізнесу [2].

Початковим етапом управління податковими ризиками є розробка стратегічних та тактичних планів податкової політики. Потім оцінюються існуючі системи оподаткування та масштаби податкових ризиків для кожного виду діяльності, розробляються прогнози розвитку подій та плани ліквідації наслідків. За результатами контролю здійснюється коригування системи управління податковими ризиками та прийняття рішень.

Методи управління податковими ризиками залежать від того, чи має на меті забезпечення стратегічної ефективності податкової безпеки у довгостроковому періоді соціально-економічного розвитку або вони спрямовані на вирішення короткострокових завдань та конкретних податкових проблем певного економічного етапу фінансово-господарської діяльності. Ці методи дуже різноманітні, проте вони базуються на єдиних засадах і принципах.

Податкові ризики постійно поповнюються та змінюються залежно від навколишнього середовища, що ставить перед економістами нові завдання аналізу та оцінки ризиків, що є важливим напрямком розвитку фіскальної теорії.

Список використаних джерел:

1. Шевчук А. Проблеми управління податковими ризиками в умовах пандемії COVID-19. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 1. С. 188-200.
2. Юревич Л. М. Податкові ризики в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2011. Вип. 18. С. 94-98.